

Venedik Tüzüğü'nden Günümüze Somut ve Somut Olmayan Kültürel Mirasın Bütüncül Korunmasına Yönelik Kavramsal Gelişim

Özlem KARAKUL

1. Venedik Tüzüğü'nden Günümüze Bütüncül Koruma Yaklaşımının Gelişimi

Venedik'te 25-31 Mayıs 1964 tarihleri arasında toplanan II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi kapsamında yayımlanan Venedik Tüzüğü, “kültürel miras” kavramının ortaya çıkışı ve çağdaş koruma anlayışının gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Koruma alanında, hızlı gelişen kavramsal çeşitliliği kurumsallaştırmaya çalışması, tüzüğün en önemli niteliği olarak kabul edilmekte olup, bu nedenle tüzüğün “tarihi bir anıt” gibi korunması gerektiği belirtilmektedir (Erder, 1977, 187).

Tüzükte, korunması gereken unsurlar, “tarihi anıt” kavramıyla tanımlanmakta, bu tanımın, yalnızca tek yapıları değil, önemli gelişmeler ile tarihi olayların tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal yerleşmeleri de kapsadığı belirtilmektedir¹. Tüzüğün, yayımlandığı yıla kadar koruma alanında etkili olan tek yapı vurgusunu, yapı grupları ve yerleşmeleri de kapsayacak şekilde geliştirmesine rağmen, ağırlıklı olarak fiziki miras unsurlarının korunmasına ilişkin ilkeler ortaya koyduğu görülmektedir.

Tüzükte, tarihi anıtların fiziksel özelliklerinin korunmasına yönelik ilkelerin yanı sıra, “kültürel anlam” terimi, “geçmişin mütevacı eserlerinin zaman içinde kazandığı bir nitelik” olarak değerlendirilmiştir². Bu çerçevede, tarihi anıt ve çevrelerin korunmasının gerekçesi olarak, belirli bir uygarlığın kanıtı olmaları ve “kültürel anlam” taşımaları gerektiği benimsenmiştir. Tüzükte ortaya konulan bu anlayış hem somut hem de somut olmayan kültürel miras unsurlarının birlikte korunmasına yönelik duyarlılığın başlangıcı olarak da kabul edilebilir.

1970'lerin ortasına gelindiğinde, tüzük üzerinde tartışmalar başlamış, hızla gelişen gereksinimlerine uyum sağlaması gerektiğini ileri süren görüşler ortaya çıkmış, buna rağmen tüzükte değişiklik yapılmamış, farklı ülkeler kendi ülkelerinin gereksinimlerine uygun yeni tüzükler yayımlayabilmişlerdir (Ahunbay, 1996, 19-20; Erder, 1977, 167). Bunun yanı sıra UNESCO, ICOMOS ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşlar, düzenledikleri toplantılarda, farklı koruma ilkeleri ve tavsiye kararları yayımlamışlardır (Ahunbay, 1996, 20).

Tüzük, uluslararası ve ulusal düzeyde, kültürel mirasın korunması süreçlerinde belirleyici

olan uluslararası sözleşmeler ve kanunların oluşturulmasında, kuramsal bir çerçeve olarak kabul edilmesi nedeniyle önem taşımaktadır. Uluslararası sözleşmelerden, 1972 yılında yayımlanan UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi ile 2003 yılında yayınlanan UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunması sürecine uluslararası ve ulusal düzeyde yön vermeleri açısından incelenecektir. Her iki sözleşme somut ve somut olmayan mirasın koruma süreçlerini ayrı ayrı ele alırken, son yıllarda bütüncül koruma yönelik çok sayıda bilimsel çalışma ve toplantılar da yapılmıştır. Bunlardan en yenisi 2023 yılı Kasım ayında UNESCO 21. Yüzyılda Kültürel Miras Konferansı'nda yayımlanan Napoli Bildirgesi'dir. Bildirgeyle, ilk kez “bütüncül koruma” kavramı uluslararası sözleşmelerde ayrıntılı ve uygulamaya yönelik yöntemler açısından ele alınmıştır.

Bütüncül Koruma

“Bütüncül ya da bütünleşik koruma” kavramı, ilk olarak fiziksel ve kültürel değerlerin birlikte değerlendirilmesi ve kentsel ve kırsal topluluklarda var olan sosyal ve fiziksel gerçekliklerin sürekliliğinin önemini vurgulayan bir koruma politikası olarak 1975 yılında, Avrupa Mimari Miras Kongresi'nde yayınlanan Amsterdam Bildirgesi'nde³ “bütünleşik koruma-integrated conservation” adı altında tanımlanmıştır.

1995'te düzenlenen Nara Özgünlük Konferansı⁴ tüm kültürlerin ve toplumların mirasını somut ve somut olmayan ifadelerin belirli biçimleri ve araçları olarak tanımlamış ve kültürel mirasın korunmasını somut olmayan değerlerin bir parçası olarak mirasa atfedilen değerlerle ilişkilendirmiştir. Bu yönüyle konferans kapsamında yayınlanan Nara Özgünlük Belgesi, “bütüncül koruma” tanımını içermese de bütüncül koruma anlayışının oluşumunda önemli bir belgedir. Ayrıca, Nara Özgünlük Belgesi, somut ve somut olmayan değerlerin özgünlükle ilişkisini kurarak koruma alanıyla bağlantılı olarak tanımlayan ilk uluslararası belgedir⁵.

Bu çalışma kapsamında sunulan bütüncül koruma yaklaşımına göre, tarihi çevre ve yapılar, fiziksel ve kültürel unsurlardan oluşan bir bütün olarak ele alınmalıdır (Karakul, 2007, 2011a, 2011b, 2019). Tarihi çevrelerin fiziksel ve kül-

türel unsurları, sürekli ve karşılıklı etkileşim halinde çevrelerin oluşumu ve dönüşümünde rol almaktadır. Fiziksel unsurları “somut kültürel miras” ve kültürel unsurları “somut olmayan kültürel miras” olarak tanımlayan bu yaklaşım, her iki unsurun karşılıklı etkileşimlerinin ve sürdürülebilirliğinin anlaşılmasını, tarihî çevre korumanın temel amacı olarak kabul etmektedir.

Tarihî çevreler, farklı kültürlerin birbirlerini etkileyerek katmanlı bir yapıda üst üste geldiği, sürekli değişim süreci içinde yaşayan karmaşık bütünlüklerdir (Karakul, 2007, 2011, 2019). Koruma süreci, tarihî çevrelerin bu karmaşık oluşum ve dönüşüm süreçlerinin doğru anlaşılmasını, belgelenmesini ve korunmasını gerektirir. Tarihî çevrelerin somut değerleri, doğal yapı ve yapı çevrelerden oluşan fiziki yapıyı kapsamaktadır. Somut olmayan değerler ise, kültür, yapı çevrelerde geleneksel olarak sürdürülen ‘kültürel pratikler’ ve ‘kültürel anlatımlar’, ‘yapılı çevrelerin anlamları’ ve onlara atfedilen değerlerin tümünü kapsamaktadır (Resim 1).

Bütüncül koruma yaklaşımı, tarihî çevreleri, özgünlüklerini oluşturan somut ve somut olmayan kültürel miras unsurları arasındaki karşılıklı

2. Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Uluslararası Sözleşmeler

2.1 UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi

UNESCO’nun Paris’te toplanan 16. Genel Konferansı’nda 16 Kasım 1972’de “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” kabul edilmiştir. Sözleşme, “kültürel ve doğal miras” tanımlarının ilk kez yapıldığı, korunmasına yönelik tedbirlerin ortaya konulduğu, taraf ülkeler için tavsiyelerin bulunduğu bir sözleşmedir. Sözleşmede, “kültürel miras”, anıtlar, yapı grupları ve sit alanları gibi somut kültürel miras unsurlarını kapsayacak şekilde tanımlanmıştır (Resim 2).

Türkiye’de, 1972 Sözleşmesi, 23.05.1982 tarih ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanmıştır. Sözleşmeyi kabul eden diğer ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de kültür varlıklarının korunması ile ilgili çalışmalarını uluslararası normlara uygun olarak yönetmekle yükümlüdür. Sözleşmenin onaylandığı yıl, ortaya konan ilkeler doğrultusunda, Türkiye’de bugün de geçerli olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu 21/7/1983 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.

Resim 1. Tarihî Çevrelerde Somut ve Somut Olmayan Değer Etkileşimleri (Kaynak: Karakul, 2011a’dan Türkçe’ye çevrilmiştir.)

etkileşimlerden oluşan bir bütün olarak anlamayı, değerlendirmeyi ve sürdürmeyi amaçlamaktadır. Bu makale, Venedik Tüzüğü’nden günümüze kültürel mirasın korunması sürecini, somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunması ve bütüncül koruma olarak, UNESCO’nun 1972 ve 2003 Sözleşmeleri, UNESCO 21. Yüzyılda Kültürel Miras Konferansı ve ulusal koruma mevzuatına etkileri çerçevesinde ele almaktadır.

1972 Sözleşmesi’yle birlikte yayımlanan, Dünya Mirası Sözleşmesinin Uygulanmasına İlişkin Uygulama Rehberi’nde, Dünya Miras Listesi’ne girecek miras unsurlarının belirlenmesinde günümüzde, bütüncül bir yaklaşıma dayalı ölçütler belirlenmiş, “özgünlük” ve “bütünlük” de sağlanması gerekli nitelikler arasında kabul edilmiştir (Karakul, Yıldız, 2020).

2.2 UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi 2003 yılında UNESCO'nun 32. Genel Konferansı'nda kabul edilmiştir. 2006 yılında Türkiye'nin de taraf olduğu Sözleşmedeki tanıma göre;

"Somut olmayan kültürel miras toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar"- anlamına gelir⁶ (Resim 2).

Sözleşme, somut olmayan kültürel mirasın belirlediği alanları aşağıdaki beş başlık altında toplamıştır:

- "Sözlü gelenekler ve anlatımlar";
- "Gösteri sanatları";
- "Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler";
- "Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar";
- "El sanatları geleneği"

Sözleşme, somut olmayan miras unsurlarının korunmasını ve yaşayabilirliğini güvence altına almak için kimlik saptama, belgeleme, araştırma, koruma, geliştirme, güçlendirme ve özellikle okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarma olduğu kadar, bu kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılmasına yönelik önlemler alınması gerektiğini belirtmektedir⁷.

Sözleşme kapsamında, somut olmayan kültürel miras unsurlarının korunmasına yönelik, İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi, Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi, Koruma İyi Uygulamaları Kaydı olmak üzere üç farklı liste oluşturulmuştur⁵. Dünya miras listelerindeki unsurlar gibi, somut olmayan kültürel miras listelerine giren unsurların tanınırlığı da uluslararası düzeyde artarak bu unsurları korumaya yönelik çalışmalar ile tanımaya yönelik yapılan turizm faaliyetleri de hızlanmaktadır.

1. Bütüncül Korumaya Doğru | UNESCO 21. Yüzyılda Kültürel Miras Konferansı

Somut ve somut olmayan kültürel miras, uluslararası ölçekte iki sözleşmeyle ayrı ayrı ele alınırken, bu sözleşmelerin ulusal ölçekteki yansımaları da bütüncül bir anlayış oluşturmaya çalışan sınırlı sayıda çalışmanın dışında, koruma mevzuatında birbirinden kopuk ilerlemiştir. Günümüze kadar yapılan çalışmaları, bütüncül bir yaklaşımın oluşturulmasına yönelik yeni bir sözleşme oluşturarak, ortak bir dil ve koruma yöntemi altında toplamak da mümkün olamamıştır. Bu süreçte 27-29 Kasım 2023 tarihlerinde Napoli'de düzenlenen UNESCO 21. Yüzyılda Kültürel Miras Konferansı'nın sonuç bildirgesi bütüncül koruma anlayışının oluşturulması sürecinde atılan en somut adım olarak değerlendirilebilir.

Konferans, 2022 yılında 50. yıldönümünü kutlayan UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi ile 2023 yılında 20. yıldönümünü kutlayan UNESCO Somut

II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi Venedik Tüzüğü, 1964	Doğal ve Kültürel Dünya Mirasının Korunması Sözleşmesi, 1972	Mimari Miras Yılı, Amsterdam Bildirgesi 1975	Nara Özgünlük Konferansı, 1995	Unesco, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, 2003	UNESCO 21. Yüzyılda Kültürel Miras Konferansı, 2023
Tarihi Anıt = Tek Yapı + Kentsel Kırsal Varlıklar	Kültürel Miras = Anıtlar + Yapı grupları + Sit alanları	BÜTÜNLEŞİK KORUMA INTEGRATED CONSERVATION	Bütün kültürlerin ve toplumların mirası, somut ve somut olmayan ifade araç ve özel biçimleri olarak tanımlanmakta, mirasa atfedilen değerleri de somut olmayana parçası olarak göstererek, kültürel miras korumasıyla ilişkilendirir.	Somut Olmayan Kültürel Miras toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar"-	UNESCO 1972 ve 2023 Sözleşmeleri arasındaki sinerjileri araştırmak üzere düzenlenmiştir.
"Kültürel Önem" geçmişin mütevazı işlerinin zaman geçtikçe kazanmış olduğu değer ya da özellik olarak tanımlanmaktadır	Dünya Miras Listesi'ne girecek miras unsurlarının belirlenmesinde günümüzde, bütüncül bir yaklaşıma dayalı ölçütler belirlenmiş, "özünlük" ve "bütünlük" de sağlanması gerekli nitelikler arasında kabul edilmiştir	Fiziksel ve kültürel değerlerin birlikte değerlendirilmesi ve kentsel ve kırsal topluluklarda var olan sosyal ve fiziksel gerçekliklerin sürekliliğinin önemini vurgular.	Nara Özgünlük Belgesi, somut ve somut olmayan değerlerin özgünlükle ilişkisini kurarak koruma alanıyla bağlantılı olarak tanımlayan ilk uluslararası belgedir.	*sözlü gelenekler ve anlatımlar; *Gösteri sanatları; *Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler; *Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar; *El sanatları geleneği.	*somut somut olmayan kültürel miras ve doğal mirasın bütüncül yaklaşımlarla korunması *doğa ve kültür arası etkileşimler ile bu etkileşimlerden yararlanmanın önemli konusunda farkındalık yarabilmesi *yerel toplumların yerli halkların sürdürülebilir geçim kaynaklarının sağlanması. *kaliteli eğitimin teşvik edilmesi

Resim 2. Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Uluslararası Sözleşme ve Belgeler

Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi arasındaki sinerjileri araştırmak üzere düzenlenmiştir. UNESCO 21. Yüzyılda Kültürel Miras Konferansı'nın eylem çağrısı metninde öncelikle somut, somut olmayan kültürel miras ve doğal mirasın bütüncül yaklaşımlarla korunması öne çıkarılmış, doğa ve kültür arası etkileşimler ile bu etkileşimlerden yararlanmanın önemi konusunda farkındalık yaratılması yerel toplulukların yerli halkların sürdürülebilir geçim kaynaklarının sağlanması, kaliteli eğitimin teşvik edilmesi konularına vurgu yapılmıştır (Resim2).

Konferans İtalya'nın ev sahipliğinde, UNESCO tarafından, İtalya Dışişleri ve Uluslararası İş Birliği Bakanlığı ve İtalya Kültür Bakanlığı iş birliğinde ve Napoli Belediyesi'nin desteğiyle düzenlenmiştir. Üç günlük uzman tartışmalarının ardından, konferansın son gününde Eylem Çağrısı: "Napoli'nin Ruhü" isimli bir bildiri yayınlanmıştır. Hem somut hem de somut olmayan kültürel değerlerin korunması ve teşvik edilmesinin öneminin vurgulandığı konferans kapsamında, farklı ülkelerin UNESCO Milli Komisyon temsilcileri, 1972 ve 2003 Sözleşmelerinin birlikte ele alındığı yeni bir sözleşme oluşturulması yönünde görüş bildirmişlerdir.

3. Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Ulusal Mevzuat

UNESCO'nun 1972 ve 2003 Sözleşmelerinde olduğu gibi, bu sözleşmelerin belirleyici olduğu Türkiye'nin ulusal koruma mevzuatında da somut ve somut olmayan kültürel miras unsurlarının korunmasına yönelik koruma süreçleri ayrı ayrı yürütülmektedir.

3.1 Somut Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Çalışmalar

Türkiye'de kültürel mirasın korunması ve yönetimine dair esaslar, 21/7/1983 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe giren, 2863 sayılı Kül-

tür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu⁸ kapsamında düzenlenmiştir. Kültürel mirasın korunmasından sorumlu iki kamu kuruluşu, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Vakıflar Genel Müdürlüğü'dür. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü, merkezde ve taşrada, kültürel mirasın korunmasına yönelik çalışmaları yürütmektedirler.

2863 sayılı kanunun amacı, "korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir" olarak belirlenmiştir⁹. Kanun kapsamında, "kültür varlıkları"¹⁰, "tabiat varlıkları"¹¹ ve "sit"¹²; ayrıntılı olarak fiziki nitelikleri ve içerdikleri somut miras unsurları açısından tanımlanarak, "koruma" kavramı ise "taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleri" olarak tanımlanmıştır (Resim 3). Bu kapsamda, "taşınır ve taşınmaz kültürel ve doğal varlıklar" adı altında somut kültürel miras unsurları tanımlanmakta, korumalarına yönelik düzenlemeleri ve koruma alanında çalışacak kurumların yetki ve sorumlulukları ortaya konulmaktadır.

3.2 Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Çalışmalar

Türkiye, UNESCO'nun 2003 yılında kabul ettiği Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne 27 Mart 2006 tarihinde resmen taraf olmuştur. Türkiye'nin, UNESCO 2003 Sözleşmesi'ne taraf olmasıyla birlikte, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, ulusal somut olmayan kültürel miras envanterini oluşturma ve belgelemeye yönelik çalışmalarını sürdür-

KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINA YÖNELİK ULUSAL MEVZUAT		
SOMUT KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI	SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI	
2863 SAYILI KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI KORUMA KANUNU	SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS TÜRKİYE ULUSAL ENVANTERİ	YAŞAYAN İNSAN HAZİNELERİ ULUSAL ENVANTERİ
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI ARAŞTIRMA VE EĞİTİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI ARAŞTIRMA VE EĞİTİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Korunması Gerekli Taşınır ve Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları • Kültür Varlıkları • Tabiat Varlıkları • Sit Fiziki nitelikleri ve içerdikleri somut miras unsurları açısından tanımlanmaktadır. Koruma Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleri	Türkiye'nin somut olmayan kültürel miras ulusal envanteri için farklı şehirlerden gelen veriler Kültür Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü rehberliğinde yürütülen bölgesel toplantılarda değerlendirilmekte; İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi ve UNESCO'nun Acil Korunması Gereken Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi için sunulmak üzere özel dosyalar hazırlanmaktadır.	Yaşayan insan hazineleri ulusal envanteri kapsamında, Somut Olmayan Kültürel Mirasın belli unsurlarını yeniden yaratmak ve yorumlamak açısından gerekli bilgi ve beceriye yüksek düzeyde sahip kişiler olan Yaşayan İnsan Hazinelerini tespit etmeye yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Resim 3. Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Ulusal Mevzuat

mektedir. Bu kapsamda, Türkiye’de somut olmayan kültürel mirasın korunmasıyla ilgili çalışmalar iki alanda yürütülmektedir: somut olmayan kültürel miras Türkiye ulusal envanteri¹³ ve yaşayan insan hazineleri ulusal envanteri¹⁴ (Resim 3).

Türkiye’nin somut olmayan kültürel miras ulusal envanteri için farklı şehirlerden gelen veriler Kültür Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü rehberliğinde yürütülen bölgesel toplantılarda değerlendirilmekte; İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi¹⁵ ve UNESCO’nun Acil Korunması Gereken Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi için sunulmak üzere özel dosyalar hazırlanmaktadır.

Yaşayan insan hazineleri ulusal envanteri kapsamında, Somut Olmayan Kültürel Mirasın belli unsurlarını yeniden yaratmak ve yorumlamak açısından gerekli bilgi ve beceriye yüksek düzeyde sahip kişiler olan Yaşayan İnsan Hazinesi (YİH)’ni tespit etmeye yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Türkiye’de UNESCO ve Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın çalışmaları ile gelişen kültürel mirasın korunmasına yönelik artan farkındalığa rağmen, somut ve somut olmayan kültürel mirası birlikte ele alan bütüncül koruma yaklaşımları henüz ulusal mevzuata tam olarak yansımamıştır (Karakul, Yıldız, 2020). Koruma çalışmalarındaki ayrılık, karşılıklı etkileşerek değişen bu iki miras unsurunun birlikte oluşturduğu kültürel mirasın anlaşılmasını güçleştirerek, bütüncül koruma çalışmalarında sorunlar yaratmaktadır. Oysa ki bütüncül koruma, tarihi çevreleri, somut ve somut olmayan unsurlarının karşılıklı etkileşimleriyle bir bütün olarak anlamayı, değerlendirmeyi ve sürdürmeyi gerektirmektedir.

4. Değerlendirme ve Sonuç

Venedik Tüzüğü, geçmişten günümüze, uluslararası ve ulusal düzeyde, kültürel mirasın korunması süreçlerinde belirleyici olan sözleşme ve yasaların oluşturulmasında, kuramsal bir çerçeve olarak kabul edilmiştir. Zaman zaman güncellenmesi ve yeni tüzükler oluşturulmasına yönelik tartışmalar ortaya çıksa da üzerinden 60 yıl geçmesine rağmen, tüzük çağdaş koruma alanındaki ağırlığını ve önemini korumaktadır.

Tarihi çevre ve yapıların bütüncül korunmasında, kendilerine özgü değer ve sorunların tespit edilmesi, somut ve somut olmayan miras unsurlarının birbirlerine karşılıklı etkilerinin incelenmesi önemlidir. Günümüzde, bu bütüncül yaklaşımı somutlaştıracak, ulusal ve yerelde çok farklı yöntemlerle yapılan çalışmaları ortak bir anlayışta toplayacak, koruma ilkeleri ve uygulamaya yönelik yöntemleri tanımlayacak bir uluslararası sözleşmenin oluşturulması gerekmektedir. Bütüncül korumaya yönelik hazırlanacak sözleşmenin, Venedik Tüzüğü’n-

deki çağdaş koruma anlayışını günümüze aktarmak gibi bir misyonu da üstlenmesi, korumanın sürekliliği açısından önem taşımaktadır.

Tüzükten günümüze koruma alanında bütüncül bir anlayışa dayalı çalışmaların sayısı artmakla birlikte, uygulamaya yönelik bütüncül bir yaklaşım ve yöntem ortaya koyan bir sözleşme yayımlanmaması bir eksiklik olarak düşünülmektedir. Tüzüğün ortaya koyduğu kuramsal çerçeveden bütüncül koruma ilkeleri oluşturulurken de yararlanılması, koruma alanındaki süreklilik ve aktarımın sağlanabilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu aktarım süreci, tüzüğün kuramsal çerçevesinin uluslararası sözleşmelerin ve ulusal mevzuatın güncellenmesi ve geliştirilmesi amacıyla yeniden yorumlanarak kullanılması ile mümkün olabilir.■

Özlem Karakul, Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü.

Kaynaklar

- Ahunbay, Z. (1996) Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul.
- Erder, C. (1977) “Venedik Tüzüğü Tarihi Bir Anıt Gibi Korunmalıdır” ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, cilt:3, sayı:2, s.167-190.
- ICOMOS (1964) Venedik Tüzüğü| Anıtların ve Sitlerin Korunması ve Restorasyonu için Uluslararası Tüzük, 2. Uluslararası Tarihi Anıtlar, Mimar ve Teknisyenleri Kongresi, Venedik.
- Karakul, Ö. (2019) “Kuram ve Uygulamada Tarihi Çevre Korumaya Bütüncül Bir Yaklaşım”, Social Sciences Research Journal. 8, 1, s.61-78.
- Karakul, Ö. (2011b) “An Integrated Approach to Conservation Based on The Interrelations of Tangible And Intangible Cultural Properties”, METU Journal of The Faculty of Architecture, 28, 2, s.105-125.
- Karakul, Ö. (2011a) A Holistic Approach to Historic Environments Integrating Tangible and Intangible Values Case Study: İbrahimpasha Village in Ürgüp. Unpublished PhD Thesis, Ankara: Middle East Technical University.
- Karakul, Ö. (2007) “Folk Architecture in Historic Environments: Living Spaces for Intangible Cultural Heritage”. Milli Folklor-International and Quarterly Journal of Cultural Studies,10,19,75. s.151-163.
- Karakul, Ö., Yıldız, T. (2020) Kültürel Mirasın Korunmasında Yerel Yönetimlerin Rolü, İstanbul: UCLG-MEWA.
- UNESCO (1972) Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi. Paris. (16 Kasım 1972). <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/>, Erişim Tarihi: 15.08.2024.
- UNESCO (2003) Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi. Paris. (17 Ekim 2003). <https://www.unesco.org.tr/Pages/181/177/>, Erişim Tarihi: 23.07.2024.
- UNESCO (2023) 21. Yüzyılda Kültürel Miras Konferansı, 27-29 Kasım 2023, Napoli. <https://ich.unesco.org/en/events/naples-conference-on-cultural-heritage-in-the-21st-century-00977>, Erişim Tarihi: 15.08.2024.

Notlar

- 1- Bkz. Icomos (1964), Venedik Tüzüğü, madde 1.
- 2- Bkz. Icomos (1964), Venedik Tüzüğü, madde 1.
- 3- ICOMOS (1975). Amsterdam Bildirgesi, Avrupa Mimari Miras Kongresi, 21- 25 Ekim.
- 4- UNESCO, ICOMOS, ICCROM, The Nara Document on Authenticity, Nara Conference on Authenticity in Relation to the World Heritage Convention, Nara, Japan, 1-6 November 1994)
- 5- Nara Özgünlük Belgesi (1994) özgünlükle ilişkilendirilecek bilgi kaynaklarını “biçim ve tasarım, malzeme ve madde, işlev kullanımı, gelenekler ve teknikler, konum ve ortam, ruh ve duygu ile diğer iç ve dış faktörler” olarak belirlemiştir.
- 6- UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi. Paris. (17 Ekim 2003.).madde 2. Erişim Tarihi: 23.07.2024. <https://www.unesco.org.tr/Pages/181/177/>
- 7- UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi. Paris. (17 Ekim 2003.).madde 2. Erişim Tarihi: 23.07.2024. <https://www.unesco.org.tr/Pages/181/177/>
- 8- 2863 sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu için bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?Mevzuat-No=2863&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 15.08.2024)
- 9- 2863 Sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Kabul Tarihi : 21/7/1983
- 10- 2863 sayılı kanunda “kültür varlıkları”, “tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar” olarak tanımlanmaktadır.

11- 2863 sayılı kanunda “tabiat varlıkları”, “jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerler” olarak tanımlanmaktadır.

12- 2863 sayılı kanunda “sit”, tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlar” olarak tanımlanmıştır.

13- Bkz. <https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-344757/somut-olmayan-kulturel-miras-turkiye-ulusal-envanteri.html> (Erişim:13.08.2024)

14- Bkz. <https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-12929/yasayan-insan-hazinelere-ulusal-envanteri.html> (Erişim:13.08.2024)

15- Somut olmayan kültürel miras listeleri için bkz. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-K%C3%BClt%C3%BCrel-Miras-Listeleri> (Erişim:1.08.2024)

Conceptual Development for the Holistic Conservation of Tangible and Intangible Cultural Heritage from the Venice Charter to the Present

While in the past the term “cultural heritage” encompassed tangible cultural heritage elements such as buildings and built environments, today it has expanded to include intangible cultural heritage elements such as cultural practices, expressions, and handicrafts. In parallel with the expansion of this definition, conserving cultural heritage is also developing towards a holistic framework that addresses tangible and intangible elements. The conservation of cultural heritage with a holistic approach requires local, national, and international actors to cooperate in an interdisciplinary working process.

By defining the basic principles of contemporary conservation and restoration of buildings and settlements, the Venice Charter has been accepted as a theoretical basis for creating international conventions and has been influential in preparing national conservation legislation. This article aims to make an assessment of the conceptual development of holistic conservation of tangible and intangible heritage from the Venice Charter to the present day. In this context, evaluations will be made on the 1972 Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, and the text of the call for action of the Naples Conference on Cultural Heritage in the 21st century in 2023 organized by UNESCO for the establishment of a holistic conservation approach.